

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

New steps to an ecology of mind – systemische wortels in een woelige wereld

NVRG-congres 2020

[Hilversum, 18 september 2020]

Albert Neeleman

Wat nu: een Engelse titel voor het jaarlijkse congres van de Nederlandse Vereniging voor Relatie- en Gezinstherapie? De titel verwijst naar *Steps to an ecology of mind*, een beroemde essaybundel van de etnoloog Gregory Bateson (1972), die in de boekenkast staat van menig systeemtherapeut. Het boek omvat stukken over antropologie, cybernetica, psychiatrie en epistemologie en is van grote invloed geweest op de ontwikkeling van het systemisch denken. Gregory Bateson leerde ons te zoeken naar de onderlinge verbindingen en relaties tussen mensen in plaats van mensen als afzonderlijke onafhankelijke individuen te zien. Ook leerde hij ons dat mensen handelen op een manier die destructief is voor kwetsbare ecologische systemen, als we de onderlinge afhankelijkheid tussen natuurlijke systemen en ons eigen leven niet zien. Nora Bateson is Gregory's dochter uit zijn laatste huwelijk, en zij maakte in 2010 een prachtige en prijzen winnende documentaire over het veelomvattende werk van haar vader: *An ecology of mind*. Zij is de president van het International Bateson Institute, gevestigd in Zweden, en werd uitgenodigd als hoofdgast op dit congres. In haar werk staat de vraag centraal hoe we onze perceptie van de complexiteit waarin we leven gevoeliger kunnen maken, om onze interactie met de wereld te verbeteren.

De actuele ecologische omstandigheden dwongen de NVRG het jaarlijkse congres hybride vorm te geven. Met zo'n honderd deelnemers in de zaal en zo'n tweehon-

derdvijftig deelnemers online werden we ondergedompeld in de wereld van de Warm Data Labs. Een voorbeeld van het gebruik van Warm Data is de dokter die in plaats van in de spreekkamer vooral naar zijn computerscherm te staren, op huisbezoek gaat en daar openstaat voor de verhoudingen in het huis en in de buurt, en let op de lichaamstaal en de situatie van de patiënt. Hij krijgt veel meer mee van wat er speelt en kan zodoende zijn patiënt beter bedienen. Warm Data Labs zijn oefeningen voor gebruik met groepen die geïnteresseerd zijn in het oefenen en versterken van hun collectieve vermogen om complexe kwesties in beeld te krijgen, te bespreken en te onderzoeken. Door van perspectief te veranderen wil het Warm Data Lab-proces onze capaciteit vergroten om te reageren op moeilijke of 'nare' problemen.

In haar online openingsspeech (voor NVRG-leden terug te zien via de website van de NVRG) stelt Bateson dat de verwevenheid van problemen in de wereld duidelijker is dan ooit. De COVID-19-pandemie, ecologische rampen, een economisch systeem dat kraakt in zijn voegen, politieke crises, migratieproblemen (enzovoort, de lijst is lang) – deze issues kunnen volgens haar niet los van elkaar worden gezien. De mens is onderdeel van een grote ecologie, maar denkt erboven te staan. Veel gaat er mis in de wijze waarop we met informatie omgaan. De informatie die we gebruiken is doorgaans uit haar context getrokken en dat gaat ten koste van mogelijkheden, relaties en vitaliteit. Ze volgt het advies van haar vader: voeg bij een systeemprobleem meer context toe! Wees niet bang voor complexiteit maar zoek die juist op. Je moet op zoek naar transcontextuele informatie. Maar hoe speel je dat klaar? Bateson staat voor een schoolbord waar zeven handreikingen op staan geschreven, die ze elk toelicht.

Na dit begeisterende begin betreden na elkaar vier systeemtherapeuten van eigen bodem het podium. Na een korte inleiding gaat elk in gesprek met iemand uit een andere discipline om verbanden met het systeemdenken of de systeemtherapie te onderzoeken.

Als eerste stelt Flip Jan van Oenen (arts-systeemtherapeut bij Arkin en AIGR) dat de ggz meer bescheidenheid zou passen ten aanzien van haar behandelresultaten en dat zij zich terughoudender op zou moeten stellen om haar meerwaarde aan de man te brengen. Realistischer is te stellen dat de ggz mensen helpt hun lijden te verdragen dan te beweren dat ze helpt patiënten te genezen. Na zijn pitch gaat hij in gesprek met Nina Polak, journalist, die het afgelopen jaar voor *De Correspondent* de ggz onder de loep heeft genomen. Ze spreken over de maakbaarheidsmythe en de rol van de journalistiek om de maatschappij te informeren over de ggz. Ze typeert de ggz als een peuterspeelzaal met allerlei stokpaardjes. Het lijkt haar een vermoeiende en ingewikkelde wereld, met aardige mensen die vaak heel hoopvol zijn over hun eigen methode. Polak stelt dat ook de journalistiek, net als de ggz, haar beperkingen kent. De journalistiek schiet tekort om een realistische weergave te produceren van wat er in de ggz gebeurt, alleen al omdat niemand dat complexe veld kan overzien.

Nadenkend over complexiteit en patronen komt Jan Olthof (psychotherapeut, supervisor en opleider bij de School voor systemische opleidingen) uit bij zijn gast Carlijn Welten, oud-tophockeyer. Ze bespreken hoe topsport behulpzaam kan zijn bij het systemisch denken over complexiteit. Voor topsportresultaten zul je immers in complexiteit moeten navigeren, en dat vraagt om visie. De visie van (hockey)topcoach Marc Lammers is volgens Welten dat hij vindt dat hij scherp zicht moet hebben

op zijn persoonlijke sterkten en zwakten en ruimhartig hulp moet inroepen van mensen die pluspunten kunnen versterken en anderen die kwetsbaarheden en tekorten op kunnen lossen. In de ecologie van sportteams is er een hiërarchie geïnstalleerd en als dat goed werkt berust die bij wie het beste is. Olthof mist die heldere visie en natuurlijke hiërarchie in de ggz.

Justine van Lawick (klinisch psycholoog, psychotherapeut, en opleider, supervisor en leertherapeut systeemtherapie bij het Lorentzhuys) stelt in haar pitch dat we het denken en doen te veel opsplitsen en daarbij het denken overwaarderen. Door te weinig waardering voor het doen raken allerlei verbindingen met de omgeving verbroken. Voor die verbinding zijn alle zintuigen nuttig, vult haar bevlogen gesprekspartner Merlijn Twaalfhoven, kunstenaar en muzikant, aan. Onze zintuigen neigen we te verwaarlozen omdat we in onze samenleving zoveel minder nodig hebben voor de individuele overleving. Van Lawick en Twaalfhoven wisselen vervolgens ideeën uit over de manieren waarop schoonheid en muziek kunnen leiden tot interactie en verbinding.

We zijn de wereld te veel gaan zien als een collectie van objecten in plaats van als een samenhangend geheel van interacterende subjecten. Dit is een epistemologische fout met grote gevolgen, die zich elke dag nadrukkelijker doet gelden. Zo haalt Robert van Hennik (systeemtherapeut, opleider en supervisor bij Euthopia) Gregory Bateson aan. In het gesprek met Evanne Nowak, klimaattherapeut, vertelt deze laatste over de contemplatieve dialogen die zij voert met activisten, boswachters en studenten over de ecologische disruptie. Een belangrijke vraag die in die gesprekken aan de orde komt is: 'Welke dierbare landschappen ben jij in je leven verloren door de veranderingen in het

milieu?’ Zo munt zij de term ‘landschaps-pijn’: de emotionele impact van klimaat-verandering op ons psychologische leven.

Na de lunchpauze geeft Nora Bateson een korte, helaas niet altijd even goed verstaanbare, instructie over de Warm Data Labs die op schermen in de werkgroeps-ruimten wordt vertoond. In steeds wisselende groepjes wordt uitgewisseld wat deelnemers als wezenlijk zien voor zorg, cultuur, economie, bewustzijn en familie. Het succes van die exercitie was wisselend, mede afhankelijk van begeleiding en de aan- of afwezigheid in het groepje van deelnemers die ervaring hadden met Warm Data Labs. Ik heb begrepen dat dit programma onderdeel voor de online deelnemers juist voorzag in de noodzakelijke behoefte aan menselijk contact, doordat zij in de gelegenheid werden gesteld om in kleine groepjes actief deel te nemen en verbinding te maken over dat wat zij wezenlijk belangrijk vinden. De structuur van de Warm Data Labs gaf houvast om in korte tijd ook met deelnemers die elkaar niet kenden, toch in een betekenisvol gesprek te geraken. Bevinding daarbij is dat het niet de geabstraheerde conclusies zijn die betekenis verlenen, maar dat het de unieke verhalen zijn die mensen uitwisselen die beklijven en energie geven.

Dit NVRG-congres had wat mij betreft een spetterende eerste helft. Er vond een herijking plaats van de systemische grondwaarden in de nieuwe toepassing van de Warm Data Labs en we waren getuige van prachtige dialogen van bevlogen systeemtherapeuten met spannende gespreksgenoten over zaken die op verschillende manieren actueel en van wezenlijk belang zijn. De namiddag kwam heel wat minder uit de verf door een samenloop van factoren, die mij in hun samenhang nog niet geheel duidelijk zijn. Maar daar heb ik ook nog niet in een Warm Data Lab bij stilgestaan.

Albert Neeleman is als klinisch psycholoog en opleider, supervisor en leertherapeut systeemtherapie werkzaam bij het Amsterdams Instituut voor Gezins- en Relatietherapie. E-mail: neele.ppan@gmail.com.

Literatuur

Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind – A revolutionary approach to man's understanding of himself*. San Francisco: Chandler Publishing Company.